

N:o 125.

Af herr **S. A. K. Natt och Dag**, om *skrifvelse till Konungen angående tillsättande af en kommitté för utredning i fråga om kostnaderna för armén, flottan och fästningar m. m.*

Med anledning af herr A. T. Carheim-Gyllenskölds vid innevarande riksdag väckta motion, n:o 38, om aflåtandet af en skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan om tillsättandet af en kommitté med uppdrag att uppgöra förslag till hela försvarsväsendets ordnande inom en viss kostnad, och hvilken motions *syfte* jag till alla delar gillar, anhåller jag härmed att dels få göra en del erinringar beträffande sagda motions ändamål och vägarne att uppnå detta samt dels i denna min motion få föreslå vissa ändringar i sammansättningen af den kommitté, herr Carheim-Gyllensköld önskar få tillsatt i angifvet syfte; detta allt i ändamål att åstadkomma en så allsidig, grundlig och slutgiltig utredning som möjligt beträffande landets behof af olikartade försvarskrafter samt förmåga att bära de bördor i form af skatter och personlig tjänsteplikt, ett i sanning betryggande försvar skulle lägga på nationen.

Ett lands försvar bör ordnas efter de olika förhållanden, som äro en följd af ifrågavarande lands egenskaper beträffande hufvudsakligen:

- I. *Militär-geografiskt läge*, såsom gränsernas fördelning mellan land och haf, närhet af mäktigare grannar, landets natur och produkter, landets behof af införsel och af utförsel för dennas betalande, o. s. v.

- II. *Folkmängd och folkkaraktär.*

- III. *Möjliga fienders läge och militära styrka.*
- IV. *De olika försvarsgrenarnes, arméens och flottans, betydelse vid afsläandet af direkta anfall, vid förhindradet af kusthärjningar och handelsblockad, o. s. v.*
- V. *Dessa försvarsgrenars, arméens och flottans, olika betydelse, när det gäller att förhindra neutralitetsbrott.*
- VI. *Landets ekonomiska bärkraft, jämförd med*
- VII. *Försvarsväsendets båda hufvudgrenars, arméens och flottans, olika sätt att taga sagda bärkraft i anspråk, beroende på olikheterna i deras förhållande till national-förmögenhetens förkofran eller tillbakagång.*

Af ofvannämnda, på det rätta ordnandet af ett lands försvar inverkande omständigheter önskar jag särskildt framhålla de två, som handla om skyddet mot neutralitetsbrott (V) och om försvarsväsendets båda hufvudgrenars olika förmåga att sänka eller indirekt höja national-förmögenheten (VII); detta af den orsak, att dessa båda synpunkter vid tidigare försvarskommittéers arbeten vanligen lämnats mer eller mindre obeaktade.

Hvad då först *neutralitetsskyddet* angår, så lärer behof häraf för oss sannolikast uppstå, när två andra makter stå såsom fiender mot hvarandra, samt endera af dem anser det med sin fördel förenligt att vare sig göra bruk af några svenska hamnar såsom stödjepunkter för sin i Östersjön opererande flotta eller rent af vilja tvinga Sverige att på dess sida taga del uti kriget. Gifvetvis kan endast en militäriskt långt starkare stat, än Sverige är, d. v. s. en stormakt, vedervåga en dylik våldshandling; en omständighet, som blott än ytterligare ökar faran af ett neutralitetsbrott.

Huru skola vi väl kunna skydda oss vid ett dylikt tillfälle? På egen hand äro vi ej alltid starka nog att med vederbörlig kraft kunna afvisa ett dylikt påträngande. Men den utvägen står oss alltid öppen att i så fall *hota att göra gemensam sak* med den makt, som är den oss kränkande statens motståndare, för att såsom en sista utväg, i förbund med förstnämnda makt, resa ett gemensamt, starkare motstånd. Det är förnämligast genom vår förmåga att på detta sätt *allvarligt hota* en hvar, som vill förgripa sig på vår neutralitet, som vi kunna skydda densamma. Vi måste göra oss starka nog att i nödfall verkligen kunna bringa vågskålen att sjunka till förmån för den ena eller den andra af två i vapen mot hvarandra stående makter. Det är *risk* att genom egna åtgärder öka sina motståndares antal och styrka, som mest af allt torde *afhålla* en makt från att begå neutralitetsbrott.

Huruvida vi skola lyckas häri, beror emellertid ytterst på det tillskott i försvars-respektive anfallskraft, vi kunna tillföra endera af de stridande. Vi kunna göra så dels medelst vår fälthär och dels medelst vår sjögående flotta. Hvilkendera af dessa två det rörliga försvarets hufvudgrenar härvidlag har största betydelsen, kunna vi förstå, om vi betänka, att vi af linietrupper uppställa allenast omkring 100,000 man, medan t. ex. Ryssland och Tyskland räknar sina soldaters antal i millioner. Däremot förfogar vår flotta bland annat öfver tio redan färdiga moderna pansarfartyg, medan Norge har fyra sådana. Detta är en styrka, hvilken, om den blefve indragen i ett krig mellan nämnda makter, skulle, hvad beträffar kriget till sjöss, komma vågskålen att sjunka till förmån för den af dessa makter vi ställde oss sida vid sida med. Herraväldet på Östersjön med alla dess fördelar skulle antagligen öfvergå på samma sida, tvingande motståndaren att draga trupper från den opererande fälthären till skydd mot eventuella landstigningsföretag från vår och vår förbundnes sida. En likartad maktförskjutning skulle i detta fall ej enbart en svensk fälthär förmå åstadkomma. Att vår fälthär dock härvidlag städse är faktor af betydenhet att räkna med, måste naturligtvis äfven villigt erkännas. Dock träder härvidlag städse flottan i förgrunden.

Jag vill nu öfvergå till att afhandla *härens och flottans olika förhållande till nationalförmögenheten under fredstid.*

Denna senares storlek beror ytterst på den arbetskraft, nationen bringar till nyttig (= värdeproducerande) verksamhet. Allt, som bidrager till att draga arbetskraft från de värdeproducerande yrkena, tenderar därför mot en sänkning af nationalförmögenheten, under det att allt, som kan öka arbetsdriften och penningomsättningen inom landet, i stället bidrager till nationalförmögenhetens tillväxt; detta senare särskildt när arbetet äsyftar att framkalla nyttigheter, representerande en i jämförelse med råämnet värdefullare arbetsprodukt.

Se vi nu på den olika arten hos landt- och hos sjöförsvaret, så finna vi, att medan inom landtförsvaret (armén) personalen alltjämt är dominerande, så har inom det nutida sjöförsvaret (flottan) den förutvarande stora personalen i hög grad fått vika för maskinerna (materielen).

Detta framgår bland annat af årets statsverksproposition, där anslagen till hela flottans (utom kustförsvarets) personal, såväl hvad aflöning som beklädnad och naturaunderhåll angår, stiga till ej ens fulla fem millioner kronor, medan allenast för fartygsmaterielens nyanskaffning, modernisering och underhåll äskas nära elfva millioner

kronor. Se vi så på anslagen till arméen, finna vi, att allenast utgiftsposten »arméns mathållning» upptages till öfver fem och en half millioner kronor, medan hela personalkostnaden stiger till flerdubbelt detta belopp.

Af ofvannämnde elfva millioner kronor kommer större delen vår inhemska industri till godo. Af de summor, som sålunda gå t. ex. till våra skeppsbyggeriverkstäder, vandrar en betydande del vidare till våra järnbruk och från dessa åter till våra grufvor. Öfverallt få äfven arbetarne sin del däraf ända från plåtslagarne på skeppsvarfvet till grufarbetaren. Af dessa aflöningar går större delen till handelsbodarne, och en del däraf vidare till vårt lifsmedelproducerande jordbruk. Detta vill med andra ord säga, att de penningar, statsverket utgifver för t. ex. nyanskaffning af fartygsmateriel, vandra vidare ur hand och i hand till större delen inom våra egna landamären, beredande arbetstillfällen och ökande penningomsättningen — grundvalarna för nationalförmögenhetens tillväxt. Och det viktigaste häraf är, att till följd af denna verksamhet till försvarets stärkande hafva inga armar dragits från de värdeproducerande yrkena till de på nationalförmögenheten så tärande militära öfningarna. Detta om fartygsmateriel-anskaffningens förhållande till nationalförmögenheten.

Vända vi oss nu till arméens stora personal, så finna vi väl, att de penningmedel, som för denna i olika former utgifvas, i likhet med hvad här ofvan sades, vandra vidare ur hand och i hand, *men samtidigt drages ock en mängd »nyttiga armar» från de värdeproducerande fredliga yrkena, från jordbruket såväl som från handeln och industrien, orsakande en indirekt förlust af nationalförmögenhet.* Detta om förhållandet under fredstid.

Vid mobilisering, d. v. s. när *krig* hotar, ställa sig förhållandena med sjöförsvaret i dess inverkan på nationalförmögenheten äfvenledes olika mot landtförsvarets inverkan därå. Vid mobilisering dragas till (örlogs-) flottan hufvudsakligen värnpliktige från handelsmarinen, af hvars fartyg antagligen en stor del i alla händelser måste inställa sina resor under krigstid: här verkar således själfva kriget skadligt på medelförvärfvet, oafsedt om personal drages från handelsmarinen till örlogsflottan eller ej. I motsats härtill kommer en högst betydande del af de hundratusen, om ej flere, beväringmän, hvilka då ingå i arméen, från jordbruket och andra sådana näringar, hvilka äfven under krigstid böra få fortgå så orubbade som möjligt.

Vid ett krigsutbrott kan därjämte en vår fiende afstänga oss från beröring med den yttre världen genom att anordna en s. k. handels-

blockad. Huru fördärfbringande en dylik afspärrning för oss skulle vara framgår redan häraf, att vi årligen behöfva införa omkring $\frac{1}{4}$ af vårt brödsädesbehof. Vidare skulle en längre tids dylik isolering verka ruinerande i ekonomiskt hänseende på hela landet och alla dess folk-klasser. När stenkolsimporten afbrytes, måste snart flertalet fabriker inställa sin verksamhet. Men när arbetet tryter, upphör äfven arbetarens aflöning; denne får inga penningar att därmed betala landtmännens produkter. Många andra dylika exempel att förtiga. Och huru skola vi väl då få penningar att betala det vi möjligen lyckas införa från utlandet, när omkring $\frac{2}{3}$ af hela vår exports värde representeras af de dels tunga, dels skrymmande artiklarna järn och trä, hvilka då blifva hart när omöjliga att utföra på grund af det stora tonnaget de kräfva för sin export?

Gent emot en dylik ekonomiskt ruinerande handelsblockad kan endast en flotta bringa hjälp, och härvidlag träda nu gällande neutralitetslagar hjälpande på vår sida. Detta bör äfven beaktas vid ordnandet af ett lands försvar. Och såsom vi häraf se, måste äfven de mellanfolkliga lagarna tagas i betraktande vid uppgörandet af en försvarsplan.

Innan jag lämnar denna del af min framställning, vill jag äfven något dröja vid *vikten af att staten*, särskildt under hvad man kallar »dåliga tider» för näringarna, *uppträder såsom arbetsgifvare* så långt dess tillgångar det tillåta.

När nöd råder inom landet på grund af missväxt, så anordnas s. k. »nöd hjälpsarbeten» af staten och kommunerna. I öfverensstämmelse härmed bör staten, under för industrien dåliga tider och när bristen på arbete därinom minskat arbetarebefolkningens förmåga att tillhandla sig det lifsmedelproducerande jordbrukets alster, söka råda bot härför genom ökad arbetsgifvareverksamhet. Härigenom ökas penningomsättningen inom landet, och det ekonomiska tillståndet varder i någon mån förbättradt. Gifvet är dock, att statens egen medeltillgång härvidlag äfven bör tagas i beaktande för bestämmandet af storleken af de arbeten, staten för sin räkning kan komma att anordna.

När t. ex., såsom nu är fallet, den inhemska industrien och därmed hela landet lider af tryckta tider — för att nu ej nämna missväxten —, så är det endast en klok omtanke att föreslå till utförande sådana arbeten för statens räkning, som statsinkomsterna tillåta. Det är *äfven från denna synpunkt* t. ex. den föreslagna fartygsmaterielanskaffningen bör ses, och *ej enbart* i dess form af statsutgift.

Ett ytterligare skäl för att staten under tider af nedgång i industri-

verksamheten icke bör inskränka sin arbetsgifvareverksamhet är, att arbetsprisen då vanligen äro nedpressade, under det att dessa pris stiga i bredd med förbättrade konjunkturer.

Jag har nu behandlat de synpunkter vid försvarets ordnande, hvilka vid hittills tillsatta försvarskommittéer vanligen lämnats mer eller mindre obeaktade. Jag skall nu öfvergå till att lämna en kort historik öfver tidigare uttalanden om försvaret för att sedan öfvergå till det egentliga ämnet för denna min motion.

När efter freden i Nystad 1721 Sverige fann sig stäldt inför en ny mäktig granne vid Östersjön, Ryssland, tillsattes på ständernas begäran en försvarskommission, hvarvid ständerna sade sin åsikt vara, att »på författningarna till sjöss hädanefter ligger större makt än någonsin tillförene». Det var Rysslands framträdande såsom en af Östersjöbäckens större sjömakter, som föranledde detta märkliga uttalande af svenska folkets dåvarande representanter. Först då hade Ryssland blifvit en farlig granne äfven för själfva det egentliga Sverige, och jag har just af denna anledning valt sagda tidsskede af vår politiska historia såsom utgångspunkt för denna min framställning.

När sedan, genom Finlands förlust 1809, faran ryckt än närmare vår egen gräns, tillsattes omedelbart en ny försvarskommitté för att framlägga de grunder, hvarpå rikets försvar, i enlighet med det förändrade militär-geografiska läget, för framtiden borde fotas. Uti denna kommitté insattes såväl militärer som icke-militärer; bland de förra märka vi främst Finlands hjälte Adlercreutz samt amiral Johan af Puke. Denna kommitté, *hvars betänkande* märkligt nog numera är *förkommet*, hvarför särskilda ansträngningar borde göras för att återbringa det i dagen, utgick — enligt hvad ännu tillgängliga utdrag ur dess betänkande visa — från den åsikten, att »säkraste värdet för Sveriges själfständighet var en örlogsflotta». Någon reservation här emot lär icke hafva förekommit. Den örlogsflotta, 1809 års kommitté ansåg erforderlig, upptog bland annat 16 linieskepp. Härvid är äfven att märka, hurusom enligt strategiens, på verklig krigserfarenhet grundade lagar en försvarande flotta ej ens behöfver vara jämnstark med den anfallandes flotta, utan allenast bör vara i stånd att göra denna herraväldet på hafvet vid egen kust stridigt för att vara ett hinder mot fiendens försök att öfver hafvet infalla i den försvarandes land.

Det visade sig emellertid snart, att landets ekonomiska tillstånd efter krigen ej medgaf vidmakthållandet af en så stor flotta, som den 1809 års kommitté föreslog. När därför föreningen med Norge var genomförd och således åter ett nytt militärt läge uppkommit för vårt land, blef 1816 ytterligare en försvarskommitté nedsatt för att undersöka, i hvad mån nämnda förening kunde medgifva en förminskning af flottans 1809 föreslagna styrka. På grund af det tillskott i försvarskraft, synnerligast till sjös, föreningen med Norge då ansågs medföra, förordade 1816 års kommitté en förminskning af svenska flottans styrka till allenast 12 linieskepp, men föreslog en ökning af de smärre fartygens antal.

Landets allt fortfarande betryckta ekonomiska läge, i förening med den strax därpå framställda s. k. central-försvars-principen, kom emellertid landets sjöförsvar allt mera att sammansmälta. Flera kommittéer blefvo väl nedsatta för att ordna dess förhållanden, men flottan gled alltjämt utför det sluttande planet och blef slutligen föga annat än ett rörligt, flytande positionsartilleri, afsedt för skärgårdarnas försvar. Jag förbigår därför detta tidsskede med dess försvarskommittéer, för att i stället något längre dröja vid 1880—82 års stora s. k. parlamentariska försvarskommittéer, den ena för landt- och den andra för sjöförsvaret.

Enligt dåvarande statsministerns yttrande till protokollet, när tillsättandet af dessa kommittéer beslöts, och hvilket yttrande då gillades af Hans Maj:t Konungen, skulle emellertid båda kommittéerna äfven sammanträda för att *gemensamt* öfverlägga om bland annat »den utsträckning, som åt landets försvar i dess helhet skulle ifrågasättas». Så skedde emellertid ej mer än formellt, hvilket föranledde kommittéledamoten, den gamle riksdagsveteranen S. A. Hedlund att uti en reservation med stor skärpa framhålla, att »här hade då också varit tillfälle att närmare utreda den svåra frågan: huru beskaffadt och huru stort bör ett försvarsverk till lands och sjös vara för att kunna tillsammans anses betryggande», hvilket tillfälle då beklagligtvis fick oanvänt gå förbi.

Enär alltså dessa två kommittéer, hvilka rätteligen hade bort tillsättas såsom allenast *en* kommitté, fördelad på två sektioner, egentligen hade enahanda uppdrag som den kommitté, hvars tillsättande förordas i herr Carlheim-Gyllenskölds motion n:o 38, så är det äfven af intresse att något närmare granska sagda 1880—82 års kommittés sammansättning. Vi finna då, dels att de icke militäre ledamöternas

antal fullt ut uppvägde militärernas, och dels att bland militärerna halfva antalet tillhörde landtförsvaret och den andra hälften sjöförsvaret. Men vi finna ock, att ingen sjöofficer hade säte i den kommitté, som särskildt skulle behandla försvaret till lands, liksom ock ingen landtofficer fanns uti sjöförsvarskommittéen. Då nu därtill det resultatbringande *samarbetet* mellan kommittéerna tyvärr blef inskränkt till ett minimum, så kan man nog samt förstå orsakerna till att intet *slutgiltigt*, allsidigt behandladt förslag till ordnandet af landets *försvar i sin helhet*, blef frukten af dessa kommittéers årslånga och dyra arbete. Sjöförsvarskommittéens betänkande af år 1882 har dock allt hitintills legat till grund för anslagsäskandet under femte hufvudtiteln, hvilken omständighet nog samt visar, att det arbete, som af sagda kommittés ledamöter, såväl medlemmarne af Riksdagen som de militära, därå nedlades, trots allt, varit i hög grad fruktbringande.

Efter 1880—82 års kommittéer har allenast en kommitté varit samlad med uppdrag att behandla frågor rörande såväl landt- som sjöförsvaret. Denna nu åsyftade kommitté är 1898 års s. k. befästringskommitté.

Denna tillsattes genom nådigt bref af den 14 maj 1898 samt erhöll då sexton ledamöter och två sekreterare. Ordförande var den nuvarande krigsministern. Af de öfriga 17 i denna kommitté samlade personerna voro sju landtmilitärer, men ingen sjöofficer, trots det att utrönandet af behovet af nya sjöfästningar äfven ingick i kommittéens officiella program. Enligt statsrådsprotokollet skulle nämligen kommittéens uppdrag vara att utreda, »hvilka befästningar företrädesvis synas (vara) af den vikt för landets värnande mot ett direkt anfall och upprätthållandet af dess neutralitet», att de borde förstärkas eller nyanläggas. I och för fullgörandet af sitt uppdrag egde kommittéen — se det »sammansdrag» af hemliga kommittébetänkandet, hvilket finnes tillgängligt —, för att på ort och ställe bilda sina omdömen, att »afresa till och uppehålla sig på de orter i landet, å hvilka befästningar finnas uppförda och ifrågasatta till anlägganden». På grund här af afreste kommittéen, efter att hafva konstituerats i Stockholm den 20 maj, den därpå följande 9 juni först till Gottland, hvarest bland annat besöktes Tingstäde, Fårösund och Slite. Därpå besöktes Oscar-Fredriksborg med närmaste omnejd. Vidare Karlskrona, Göteborg, Karlsborg samt Boden och Nederkalix, hvarest resan afbröts den 30 juni. Därjämte hade verkställts »åtskilliga förberedande arbeten för kommittéens blifvande förhandlingar». Sålunda var kommittéarbetet i full gång, alla priliminära beslut till sina hufvuddrag framställda, när omsider den 23 juli —

d. v. s. två månader *efter* kommittéarbetets början — en, säger allenast en, sjöofficer insattes i kommittén. Man må därför ej förundra sig, att sjöförsvarets oundgängliga kraf på fast försvar af de, allt sedan ett kvarts sekel tillbaka, af flottan förberedda minspärningarna i Stockholms yttre skärgård och inloppet till Södertälje icke blefvo tillgodosedda med behöfligt flankerande artilleriförsvar. Ännu förefinnes sålunda en möjlighet för en blifvande fiende att sätta sin flotta emellan vår egen och dess operationsbas i hufvudstaden. Det kan därför icke förnekas, att bristerna i denna kommittés sammansättning förhindrade ett *slutgiltigt* ordnande af landets fasta försvarsväsen.

Alldenstund nu, enligt hvad jag kan förstå af slutklämman i herr Carlheim-Gyllenskölds meromnämnda motion n:o 38, i den af honom förordade kommittén allenast skulle sitta en enda sjöofficer, och af detta skäl ett allsidigt belyst, *slutgiltigt* resultat af försöken att ordna landets försvarsväsen i sin helhet åter skulle sättas i fara, så får jag härmed värdsamt föreslå,

att Riksdagen måtte besluta aflåtandet af en skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t genom en kommitté, bestående af ett lika antal militära och icke militära ledamöter, de förra till halfva antalet bestående af landtmilitärer och andra hälften af sjömilitärer (inbegripet officerare från kustförsvaret), samt bland de icke militära ledamöterna minst en finansman, en statsekonom, en med de mellanfolkliga lagarne väl förtrogen rättslärd och resten bland Riksdagens ledamöter, ville föranstalta om en dylik utredning beträffande försvaret, hvarom nämnes i herr A. T. Carlheim-Gyllenskölds motion n:o 38 vid innevarande års riksdag.

Om remiss till Andra Kammarens tillfälliga utskott n:o 4 anhålles.

Stockholm den 1 februari 1903.

S. A. K:son Natt och Dag.